

LA SALUT GLOBAL I LES PROFESSIONALS DE LA SALUT COM A AGENTS DE TRANSFORMACIÓ SOCIAL

RESUM EXECUTIU PER A PROFESSORAT DE LA UIB
DEL PROJECTE D'INCIDÈNCIA CURRICULAR, FORMACIÓ I
PROMOCIÓ DE L'ACTIVISME PEL DRET A LA SALUT **2020-2022**

Universitat
de les Illes Balears

Títol del projecte Incidència, formació i activisme pel dret a la salut a la UIB

Coordinació Medicusmundi Mediterrània Balears

Plaç d'execució Febrer 2021 – Febrer 2022

Col·laboradors FAMME, CONGDE, OCDS, SDA i PHM, entre altres.

Amb la col·laboració:

Amb el suport de:

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
/ COOPERACIÓ

MEDICUSMUNDI MEDITERRÀNIA A BALEARS

Medicusmundi Mediterrània (MMmed) és una ONGD dedicada a la defensa del dret a la salut a tot el món amb més de 50 anys de vida. Actualment duem a terme projectes de cooperació internacional a Bolívia, Equador, Moçambic, Burkina Faso, Bòsnia i als campaments de refugiats sahrauís en Tindouf, tots ells basats en l'enfortiment dels sistemes públics de salut sobre la base de l'Atenció Primària, la seguretat alimentària, l'accés al medicament i en la garantia d'una vida lliure de violències contra les dones. Així mateix, promovem projectes d'aprenentatge i servei, programes i campanyes d'educació per a la transformació social en el territori de Balears, Catalunya i Comunitat Valenciana, igualment orientades a la defensa del dret a la salut.

En els últims anys **l'organització ha optat per enfortir l'àrea d'Educació per al desenvolupament (EpD) fent de la col·laboració amb les universitats un eix fonamental.** En aquest pas, pretenem deixar enrere les clàssiques col·laboracions puntuals per a emprendre canvis estructurals dins dels espais d'educació formal, semblant transformació a mitjà i a llarg termini.

Aquest projecte ha estat formulat sota l'experiència del reeixit programa ESDU de la Universitat Autònoma de Barcelona, per a la integració i promoció de l'Educació per a la Transformació Social (EpTS) a l'àmbit universitari.

Des de **medicusmundi mediterrània** estem decidides a construir una ciutadania global crítica, políticament activa i socialment compromesa amb un desenvolupament humà just i equitatiu. Més que mai, **els i les professionals sanitàries d'avui i del futur han d'englobar els enfocaments de drets, gènere i interculturalitat:** han d'aportar la capacitat per a imaginar models alternatius per a altres mons possibles.

LA INICIATIVA

INCIDÈNCIA CURRICULAR A L'ÀMBIT UNIVERSITARI

Amb una visió a llarg termini **medicusmundi** mediterrània assumeix el repte d'acompanyar la construcció d'una educació superior més compromesa amb la protecció i la garantia dels drets humans que adopta un rol destacat en la conformació d'una ciutadania conscient, crítica i mobilitzada per la transformació de les desigualtats i pel dret a la salut al món.

Com a objectiu específic, la proposta pretén reforçar **la integració de continguts i metodologies relacionades amb el dret a la salut, la salut global i els determinants socials de la salut (DSS)** en els estudis de grau i postgrau en les facultats de ciències de la salut de la UIB, posant més èmfasi en els estudis de **Psicologia, Infermeria i Medicina**.

Partirem d'una **actitud radical de posada al servei cap a tota la comunitat universitària**. D'una banda, volem facilitar tres grups de treball a les facultats per a realitzar una diagnosi i discussió sobre com s'estan impartint aquestes àrees de coneixement en l'actualitat. En un segon pas, es registraran les necessitats particulars de cada àmbit d'estudi per a traduir-ho en una proposta realista, viable i desitjable, en matèria de col·laboració i idealment d'integració curricular.

Utilitzarem eines **metodològiques àgils i participatives que posin en el centre a les persones, les seves motivacions i necessitats**, guiant els processos des de l'inductiu al deductiu per a aconseguir propostes desitjables, realistes i abordables. Al seu torn, tractarem d'acostar a tots els actors les dinàmiques complexes i reals a les quals com ONGD ens enfrontem a nivell local i global en la lluita pel dret a la salut, fugint de formulacions abstractes. Aquesta dimensió ens ajudarà a retratar de manera molt precisa l'impacte que pot tenir, en la pràctica, un projecte com aquest.

A manera de productes ideals que poguessin sorgir d'aquests grups de treball, podem imaginar:

- ▶ La generació **d'espais de debat científic i reflexió**.
- ▶ La detecció de necessitats concretes de **formació del professorat**.
- ▶ L'establiment de **col·laboracions estables amb Medicusmundi** i altres ONGDs per al suport metodològic i de continguts en matèries o activitats d'extensió existents.
- ▶ La **proposta de continguts teòrics o pràctics per a la integració als plans docents** de grau o postgrau
- ▶ La **promoció de TFGs** en temàtiques de DSS, dret a la salut o salut global
- ▶ **L'optimització dels recursos i xarxes** en matèria de cooperació al desenvolupament, acció social i educació pel desenvolupament en salut a l'àmbit universitari

Si bé aquesta edició es concep com a específica per fer feina amb les facultats de Psicologia, Infermeria i Medicina, ens sembla fonamental poder exportar el projecte a altres àrees d'estudi en pròximes edicions. De fet, están contemplades també col·laboracions i accions puntuals per tal d'integrar al procés la seva mirada.

Com no podria ser d'altra manera, **a la UIB comptem amb l'experiència de la Facultat d'Infermeria i Fisioteràpia de la UIB, pioneres a nivell estatal** quant a la integració al pla d'estudis de matèries específiques sobre aquestes qüestions i en activitats d'extensió universitària. En aquesta primera fase, esperem recolzar-nos en la seva experiència i col·laborar de manera estreta, al igual que amb les facultats de Psicologia i Medicina.

De manera paral·lela i complementària, **el projecte preveu facilitar un nou espai de discussió i reflexió crítica estudiantil** entorn al dret a la salut obert a tota la comunitat de la Universitat. Per a donar suport a aquest procés es desenvoluparan les **"Primeres Jornades d'Activisme, Cures i Salut"** en col·laboració amb altres agents com l'Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS-UIB) i el Servei d'Activitats Culturals (SAC-UIB).

D'altra banda, pretenem connectar aquest espai amb altres col·lectius d'activisme en salut com són els moviments socials del territori, el projecte comunitari de "Salut, Drets i Acció" o el moviment internacional People Health Movement (PHM).

En definitiva, ens posem al servei de les persones que integren UIB per a:

- ▶ Donar suport al procés de **transformació institucional de la UIB com a agent clau en l'educació** per al desenvolupament a l'àmbit formal i no formal a Balears.
- ▶ Afavorir la formació de futurs **professionals sanitaris** que integrin en la seva pràctica laboral una **mirada des de la Justícia global Nord-Sud, els DSS i la salut global**.
- ▶ Afavorir la proliferació **d'espais per a l'apoderament en un pensament crític i independent**, vinculats al dret a la salut.

Promoure **l'enfocament biopsicosocial dels sanitaris és un pas crucial per assumir la responsabilitat** en la transformació ecosocial que ens toca emprendre des dels països enriquits en matèria de drets. Participar d'aquest procés **suposa un repte immens, però també ineludible i apassionant**.

DRET A LA SALUT, DETERMINANTS SOCIALS I SALUT GLOBAL

EL DRET A LA SALUT DELS POBLES I LA OPORTUNITAT DEL COVID-19

¿Notes alguna bretxa ja també a casa teva? La pandèmia global del COVID-19 ha suposat un huracà ha situat la salut al centre de tots els sistemes socials, econòmics i polítics a tot el món. A nivell individual, ens afecta i ens interpel·la en tots els àmbits i contextes. A través d'aquesta realitat, s'evidencia com mai la desigualtat en les oportunitats que els diferents pobles disposen per a plantar-li cara, en totes les seves dimensions.

En les últimes dècades els organismes financers internacionals han promogut els anomenats *ajustos estructurals* desembocant en una estratificació, cada vegada més marcada, tant a les regions del Sud global com recentment entre diferents regions dels països enriquits.

Avui dia, veiem com **el capitalisme ha impulsat diversos processos que s'han traduït en la reculada a l'hora de construir sistemes sanitaris públics, forts i de qualitat**, basats en l'Atenció Primària en Salut (APS), amb centralitat dels DSS i governats per les comunitats. Aquest enfocament ha estat ratificat a multitud d'acords en matèria de drets com a Alma-Ata (1978), Adelaida (2010) o Astanà (2018) com a garantia d'equitat, accessibilitat i assequibilitat, quedant a dia d'avui un llarg camí a recórrer fins al seu compliment.

Més enllà de les restriccions en els drets d'accés i la privatització dels sistemes sanitaris al Nord global, és als països del Sud on l'incompliment d'aquests compromisos es tradueix en **conseqüències catastròfiques, evitables i profundament injustes**.

En moltes d'aquestes regions els sistemes sanitaris públics són febles i malauradament dependents d'una desequilibrada ajuda estrangera amb creixent caràcter privat, d'índole vertical i selectiva. **Freqüentment l'ajuda externa multiplica vàries vegades l'aportació nacional al pressupost de salut**, desviant de facto les estratègies locals basades en APS i DSS en detriment d'allò que obté resultats a més curt termini.

Les desigualtats socials són violències contra el dret a la salut: Segons el col·lectiu internacional The People's Vaccine, al febrer de 2021, el 53% de la disponibilitat total de vacunes per a fer front a la pandèmia del COVID-19 està en mans del 14% de la població mundial.

De moment, les conseqüències d'aquestes fractures en el dret a la salut són senzillament incomparables entre unes regions i altres. No obstant això, les mobilitzacions de la societat civil en el Nord comencen a incloure en el seu relat de denúncia moltes de les causes

estructurals que les institucions, organitzacions i moviments socials del Sud apunten i apuntaven ja fa dècades.

En addició a tot això, la creixent percepció de les desigualtats en els propis països enriquits i el context d'interdependència a l'hora d'abordar solucions cap a la crisi pandèmica generada pel COVID-19 **aporten caps per lligar en el relat que hem de connectar amb els escenaris històrics de defensa per la salut dels pobles.**

Estem per tant, davant un moment únic d'ineludible oportunitat.

LA SALUT GLOBAL I ELS DETERMINANTS SOCIALS DE LA SALUT

Actualment, els límits conceptuals entre salut pública, internacional i global són difusos. Una definició àmplia de salut global que creiem que s'adapta bé a la realitat que vivim és la de L'Institut Nacional de Salut Pública de Mèxic que la defineix com un bé públic mundial, des de la justícia social i com un dret universal.

Les característiques pròpies d'aquest enfocament serien la seva perspectiva basada en els drets humans, la investigació al voltant de temes i riscos nous i re-emergents; l'orientació a donar solucions als reptes comuns amb profunditat local i abast global amb l'impuls de la interdisciplinarietat i intersectorialitat; la promoció de la participació ciutadana; la vinculació a agents econòmics, polítics i socials per proposar accions concretes i quantificables, i emfatitzar col·laboracions horitzontals i processos multidisciplinars i compartits entre països.

L'OMS defineix els **determinants socials de la salut (DSS)** –estructurals i intermedis– com les circumstàncies en què les persones neixen creixen, treballen, viuen i envelleixen, inclòs el conjunt més ampli de forces i sistemes que influeixen sobre les condicions de la vida quotidiana.

Els determinants anomenats com a *estructurals* són aquells que generen estratificació i divisió social de classes en la societat i que defineixen la posició socioeconòmica individual dins de les jerarquies de poder, prestigi i accés als recursos sanitaris. Per la seva part, els determinants *intermedis* inclouen les circumstàncies materials, enteses com les condicions de treball i de vida, els hàbits i els factors psicosocials i biològics.

En el nostre món globalitzat, la influència sobre aquestes forces (culturals, climàtiques, polítiques, migratòries, etc.) excedeix, cada vegada més a l'àmbit de governança dels estats-nació. També neixen de noves, com ara la pandèmia de la COVID-19.

Per això, podríem dir que **la salut global és una disciplina emergent en permanent canvi** que, des d'un enfocament multidisciplinari i des dels determinants socials –globals–, pretén aportar solucions transnacionals cap al compliment global del dret a la salut.

Són camps d'estudi i d'intrés especial de la salut global:

- ▶ Els **determinants socials** –individuals, comunitaris i globals- de la salut
- ▶ El **desenvolupament humà sostenible**
- ▶ Les **polítiques sanitàries** internacionals i la **governança** en salut
- ▶ La promoció global de l'**Atenció Primària en Salut (APS)**
- ▶ La investigació al voltant de la **vulneració del dret d'accés al medicament**
- ▶ L'enfocament intercultural i l'**antropologia de la salut**
- ▶ El **dret** a la salut global
- ▶ La cooperació internacional, l'ajuda humanitària i l'educació per a la transformació
- ▶ L'**economia ecològica** i els feminismes
- ▶ La desigualtat de **gènere** i les problemàtiques globals de salut sexual i reproductiva
- ▶ La **crisi climàtica** i les conseqüències – epidemiologia, malalties re-emergents i migracions-
- ▶ L'arquitectura i característiques dels **sistemes de salut** al món

Fer visibles les dinàmiques complexes que perpetuen la desigualtat i la vulnerabilitat en salut dels pobles, és un primer pas.

L'abordatge des de l'educació formal des d'un punt de vista crític i un pensament independent és, per tant, un eix indispensable. Necessitem amb urgència estudiants i professionals que es sentin interpel·lats per un statu quo que promou la injustícia i que siguin capaces de transformar els relats i les realitats.

EL PROFESSIONAL SANITARI COM A AGENT DE CANVI GLOBAL

Els resultats del recent *Estudi-recerca sobre enfocaments de salut global, dret a la salut i Determinants socials de la salut en la formació en universitats espanyoles* de la FAMME ha ratificat la **preponderància de l'enfocament biomèdic sobre uns altres** en els plans docents dels estudis de grau i postgrau en l'àmbit de la salut.

Entenem com no desitjable aquest fet, encara secundant la centralitat en la preparació tècnica dels nostres alumnes, **considerem com a fonamental assumir a la vegada un enfocament biopsicosocial** –cada cop més present en estudis de postgrau- com a factor indispensable per a afavorir l'apoderament del professional sanitari com a agent transformador.

En el món que habitem, necessitem a **professionals de la salut, investigadores i prenedores de decisions** amb eines per al raonament ampli i crític. Persones capaces de percebre i actuar sobre escenaris complexos i sensibles als desiguals punts de partida de les diferents regions en el món. Professionals valentes i motivades, capaces d'articular propostes des de la participació ciutadana per a acompanyar processos de canvi i d'incidència social i política. Professorat, estudiants i professionals que es sentin interpel·lats per un *statu quo* que promou la injustícia i que siguin **capaces de transformar els relats i les realitats**.

PARTICIPAR EN EL PROJECTE

¿COM EM PUC INTEGRAR AL PROJECTE?

Per aquesta edició, **animem amb un èmfasi especial al professorat, caps d'estudi, equips de deganat i estudiantat de Psicologia, Infermeria i Medicina a integrar-se.**

Aquesta vessant és part d'un projecte més ampli dins el projecte d'Incidència curricular, formació i activisme pel dret a la salut a la UIB. Es concep com una primera etapa d'un recorregut en espiral, on a través de diverses iniciatives des del cos docent, de la mà també de l'alumnat interessat de la UIB, puguin transcendir a l'àmbit de l'educació formal debats, continguts i enfocaments que puguin traduir-se en donar millors solucions a les problemàtiques en salut global per part dels i de les futures professionals.

Així, esperem que puguin crear-se diversos espais de reflexió, inclús més enllà dels grups de treball interns de les facultats, pel que animem a tota aquella persona relacionada amb el món universitari que pugui estar interessada a les Illes Balears a integrar-se en aquest projecte transformador.

Amb aquesta iniciativa **volem fugir de formulacions abstractes o intervencions puntuals**. Volem acompanyar persones i processos per a que pugui traduir-se en canvis estructurals i estables en el temps. **Et sumes?**

ALGUNES COL-LABORACIONS CLAU AL CAMÍ

Facultats d'Infermeria i fisioteràpia, Psicologia i Medicina de la UIB, Grup de Recerca sobre Salut Global i Desenvolupament Humà Sostenible de la UIB, l'Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS), Metges del Món Balears, Federació d'Associacions de Medicusmundi d'Espanya (FAMME), la Coordinadora d'Organitzacions no governamentals per al Desenvolupament de Balears (CONGD-IB), Servei d'Activitats Culturals de la UIB (SAC), L'Institut d'Investigació Sanitària de les Illes Balears (IDISBA), la Plataforma ciutadana per a la Defensa de la Salut Pública (ADSP-IB) i la International University of the People Health Movement (IPHU) entre altres organitzacions i moviments socials afins.

BENVINGUDA I CONTACTE

Coordinació EpD Balears **medicusmundi**

Atuk Iturregui atuk.iturregui@medicusmundi.es / Tel.: 680 749 191 / 662 587 687

Segueix-nos en les xarxes

medicusmundi.cat

medicusmundimed

medicusmundicat

